

ISUS PROROK I PROROČKI NAROD

(Nastavak)

Dr. Jerko FUČAK

IV. ISUS KAO PROROK

Analizirali smo tekstove koji Ivana Krstitelja prikazuju prorokom (BS 47/1977, 405–418) da bismo bolje mogli razumjeti tekstove o Isusu proroku:

U NZ Isus se 22 puta naziva prorokom (*prophētēs*) ili se taj naziv upotrebljava u svezi s njim.¹ Odbijemo li paralelna mjesta, ostat će nam 15 različitih mjesta koja govore u tom smislu. Isus se prorokom zove najčešće u Lk (7,16; 7,39; 24,19; 13,33 samo u Lk, a usporedno s drugim evanđeljima još u 9,8.19; 4,24 te u Dj 3,23; 7,37) i u Iv (4,19; 6,14; 7,40; 7,52; 9,17 te u 4,44 – paralelno sa sinoptcima).

Zapazimo odmah: na četiri ili pet mjesta (Mt 21,11; Iv 6,14; 7,40; 7,52?; Dj 3,23) titul *prophētēs* upotrebljava se sa članom; na ostalim mjestima člana nema. To već znači da valja razlikovati različite kategorije proroka: nekoga *neodređenoga* i drugoga dobro poznatoga i *određenoga*.

Naziv *prophētēs* kao Isusov titul nalazimo šest puta u Iv, dva puta u Dj; ostala su mjesta u sinoptcima.²

1. U SINOPTICIMA

Isus se u sinoptcima prorokom zove ili smatra najprvo – i to veoma jasno – u onim tekstovima koji ga uspoređuju s prorocima SZ-a ili ga s njima na neki način poistovjećuju.

Tako npr. u Cezareji Filipovoj učenicima nabrajaju pučka mišljenja o Isusu: jedni ga smatraju Ivanom Krstiteljem, drugi Ilijom, treći Jeremijom ili nekim od prorokâ (*hēna tōn prophētōn*) (Mt 16,14). Mk je na paralelnu mjestu (8,28) gotovo identičan s Mt: ispušta samo Jeremiju i posljednji mu je stavak u nominativu (*heīs*).

1 „U svezi s njim” – da tako budu uključeni i tekstovi Mk 6,4 par i Lk 13,33 o kojima će u članku biti govora.

2 U drugim novozavjetnim spisima Isus se ne zove tim titulom.

U tom se tekstu izrijeком spominju proroci SZ-a (Ilija i Jeremija) i to zajedno s Ivanom Krstiteljem, koga su poistovjećivali s prorocima SZ-a. Stoga je vjerojatnije da riječ *tôn prophētôn* označuje starozavjetnoga proroka, kako misli npr. Bonnard, negoli nekoga „običnoga” proroka, kako zaključuje Friedrich.³ To potvrđuje i član *tôn. Jer. prophētēs* sa članom u NZ-u uvijek, a to je često, označuje starozavjetnoga proroka i to ne samo onda kad je riječ o pojedinom proroku, nego i onda kad se govori o svima zajedno – kao ovdje – u množini.⁴ S druge strane, „obični” proroci, o kojima govori Friedrich, nikad se ne zovu prorocima, nego su poznati pod imenom *mántis* (*Ant* 13,313) ili „rerum divinarum experti” (*Ant* 15,379), a zadaća im je proricati budućnost te nisu proroci u pravom biblijskom smislu.⁵ A oni politički osloboditelji, o kojima je već bilo riječi, i koje Meyer stavlja u drugu kategoriju, ponekad se zovu *prophētai*, ali uvijek bez člana.⁶

Mislimo, dakle, da *tôn prophētôn* u navedenim tekstovima Mt i Mk označuje starozavjetne proroke te da u tom pogledu nema razlike između ta dva evanđelita i Lk koji u paralelnu tekstu ima sasvim jasno: *prophētēs tis tôn archaíon anéstē* (Lk 9,19). U sadašnjem tekstu Evanđelja riječ je svakako o proroku različitu od Mesije, koga ispovijeda Petar. To je osobito jasno u Mk i Lk, koji u toj Petrovoj vjeroispovijedi imaju samo *ho Christòs* a ne i *ho hyiòs tou Theou tou zōntos*, što čitamo samo u Mt.⁷ Svojevrsnu tendenciju pisca otkriva i aorist *anéstē* kojim Lk ovdje i u 9,8 označuje pojavu Isusa proroka. Taj isti glagol, samo u futuru, upotrebljava Luka u Dj 3,22, gdje se na Isusa primjenjuje pro-roštvo Pnz 18,15ssl., koje u LXX. ima taj isti glagol. Po sebi bi se tim glagolom mogla označivati pojava bilo kojega proroka. Ali je činjenica da se taj glagol ne nalazi na mnogim mjestima koja govore o pojavi proroka. Stoga nije možda nevjerojatno da se iza ovoga izričaja krije neka tendencija u vezi s Isusom, koja bar nekako nejasno podsjeća na proroka obećana u Pnz 18,15ssl. i u Dj dvaput s Isusom poistovjećena (3,23sl.; 7,37).

S dosad promatranim tekstom (Mt 16,14 par) vrlo je sličan Lk 9,8 i paralelan mu Mk 6,15. Svi ti tekstovi odražuju mišljenje (u potonjim slučajevima Herodovo) najprvo da je Isus ponovno oživljeni Krstitelj a onda Ilija. Treće pak

3 „Gewöhnlicher Prophet, wie man sie damals kannte.” FRIEDRICH, *Prophētēs: ThWNT* 6, 843; v. BONNARD, *Evangile selon Saint Matthieu*. Neuchâtel 1970, 243.

4 Mt 2, 23; 5, 12; 7, 12; 11, 13; 22, 40; 23, 29. 30. 31. 37; 26, 56; Lk 1, 70; 6, 23; 11, 47. 50; 13, 28. 34; 16, 16. 29. 31; 18, 31; 24, 25. 27–44; Iv 1, 46; 6, 45; 8, 52. 53; Dj 3, 18. 21. 24, 25; 7, 42. 52; 10, 43; 13, 26. 40; 15, 15; 24, 14; 26, 22. 27; 28, 23; Rim 1, 2; 3, 21; 11, 3; Ef 2, 20; 1 Sol 2, 15; Heb 1, 1; 11, 32; Jak 5, 10; 2 Pt 3, 2; Otk 10, 7; 11, 18; 18, 20; 22, 6. 9. Zapazimo: u Mt 23, 34 (= Lk 11, 49), gdje nije riječ o starozavjetnim prorocima, riječ *prophētēs* nema člana. Slično, čini se, i u 13, 37 (= Lk 10, 24), a onda sigurno u Dj 11, 27; 13, 1; 15, 32; Rim 12, 28. 29; 14, 29. 32; Ef 3, 5; 4, 11; Otk 16, 6; 18, 24.

5 MEYER, R., *Prophētēs ktl. C. Prophetentum und Propheten im Judentum der hellenistisch-römischen Zeit: ThWNT* 6, 823 ssl.

6 Npr. *Ant* 20, 97; Niese 4, 247; 20, 169; Niese 4, 256. Usp. MEYER, *Ondje* 826sl.; BS 47 (1977) 408.

7 SCHNACKENBURG, R., *Die Erwartung des „Propheten” nach dem N. T. und den Qumran-Texten: Studia Evangelica* (Texte und Untersuchungen 73). Berlin 1959, 628.

mišljenje o njemu izrečeno je u Mk 6,15 riječima: *hóti prophētēs hōs heîs tōn prophētōn*, a u Lk 9,8 slično: *hóti prophētēs tis tōn archaiōn anéstē*. Potonji je izričaj ad verbum jednak kao i u Lk 9,19 te i o njemu vrijedi što smo netom ustanovili: *tōn prophētōn* označuje starozavjetne proroke.

U Mk 6.15 nalazimo pak prilog *hōs*, koji se inače ne nalazi nigdje drugdje, pa ni u netom promatranu tekstu Mk 8,28, koji je inače s ovim posve identičan. Taj je prilog zasvjedočen u gotovo svim starim rukopisima. Nema ga samo u zapadnim rukopisima D b ff i. To je, čini se, *lectio difficilior* i stoga *potior*. Nalazi se samo ovdje, a nigdje u posve sličnim tekstovima. Stoga se smatra da je izvoran.⁸

Ako je tako, onda se Isus *uspoređuje* s nekim prorokom, a ne prikazuje se kao s njime *identičan*, tj. kao neki *propheta redivivus*, kako je to slučaj u dva prethodna slučaja. Tu se Isus pojavljuje jednostavno kao prorok, nekako sličan prorocima prije njega. Drugim riječima: u njemu je ponovno oživjelo proroštvo. A kako se očekivalo da će se *Elias redivivus* pojaviti u posljednjim vremenima i kako je Krstitelj (o njemu je riječ u neposrednom kontekstu) propovijedao u eshatološkom ozračju, zacijelo je ovdje riječ o Isusu kao „eshatološkom liku”.⁹

U dosad razmotrenim primjerima Isus se s jedne strane *poistovjećuje* ili *uspoređuje* s prorocima SZ-a, a s druge ih strane nadvisuje.

Takvo prikazivanje Isusa posve je u skladu s onim što inače nalazimo u sinopticima: u njima se isto tako s jedne strane Isus opisuje istim potezima kao i proroci SZ-a, a s druge se strane više puta naglašuje kako je od njih viši.

Evo nekih Isusovih proročkih crta: poziva na obraćenje (Mt 4,17; 11,20; Mk 1,15; 5,32), i to uz prijetnje (Lk 13,3.5); bori se protiv čisto vanjskoga i formalističkoga kulta i pri tom se poziva na proroke, posebno na Izaiju (Mt 15,7 = Mk 7,6sl.; Mt 21,13 = Mk 11,17 = Lk 19,46) i Hošeu (Mt 9,13; 12,7); krsti, ima učenike, donosi ljudima Božju poruku, neovisan je o kralju i kralja opominje (Mk 6,17); vrši simbolične radnje (Mt 21,19 – Mk 11,13sl. 20sl.); ima Duha Božjega (Lk 11,20 = Mt 12,28; Mk 1,10 = Mt 12,18; osobito Lk 3,22; 4,1.14; 10,21; 4,18sl.); govori kao prorok – gnomičkim, aforističkim, ritmičkim stilom; tumači Pisma, navješćuje kazne za grijeh (Mt 12,27.31; 21,43; 23,27–35); ne osuđuje (Iv 3,17), nego samo pokazuje neizbježivu vezu između ponašanja ljudi i posljedica toga ponašanja (Korozain, Betsaida, Kafarnaum, farizeji); služi se prisposodobama, alegorijama... I napokon, po smrti postaje dionik mučeništva koje je zajednička i općenita baština proroka (usp. Lk 13,33).

Još je jasnije u NZ-u istaknuto da je Isus viši od proroka. On je *više od Jone* (Mt 12,41); njega su *mnogi proroci... željeli vidjeti... i čuti* (Mt 13,17; Lk 10,24); *a svi proroci i Zakon prorokovahu do Ivana* (Mt 11,13), *a otada se navješćuje*

8 Tako SCHNACKENBURG, *Ondje* 626; drukčije CULLMANN, O., *Die Christologie des Neun Testaments*. Tübingen 1957, 34, koji tu česticu smatra ispravkom prepisivača koji više nije znao za povratak poznatoga, određenoga proroka. Smatramo da je veoma teško razumjeti zašto je tekst ispravio *samo ovdje*, i to za razliku od tolikih sličnih mjesta. Mnogo je lakše shvatiti da je prilog *hōs* u nekoliko zapadnih rukopisa ispao prepisivačevom nepažnjom.

9 CULLMANN, *Die Christologie* 33; SCHNIDER, F., *Jesus der Prophet* (Orbis Biblicus et Orientalis 2). Göttingen 1973, 182–183.

kraljevstvo Božje (Lk 16,16). Isus je više od Jone: on je ne samo propovjednik pokore, nego baš eshatološki propovjednik, propovjednik posljednjih vremena. Time nadvisuje i Jonu i sve druge proroke. U njemu se ostvaruje što *su mnogi proroci i kraljevi htjeli vidjeti... ali ne vidješe* (Lk 10,24): eshatološko spasenje. U njemu dolazi kraljevstvo Božje koje su svi proroci tek navješćivali.¹⁰ On ne nastupa, kao stari proroci, s uvodnom formulom „Ovako govori Jahve“, nego nasuprot njima proglašuje „A ja vam kažem“ (Mt 5).

Valja zapaziti i činjenicu da se u NZ titul prorok Isusu nikad ne pridjeva sam, nego uvijek zajedno i usko povezano s drugim titulima. To znači da pisci NZ-a ne smatraju Isusa samo prorokom nego i Sinom čovječjim (Mk 8,31), Mesijom (Mk 8,29 par), Sinom Boga živoga (Mt 16,16), Gospodinom (Mk 11,3 par).¹¹

U tom svjetlu treba razumjeti i tekstove koji Isusa zovu prorokom, ali ga izriječkom ne uspoređuju niti izjednačuju s nekim starozavjetnim prorokom.

Tako ga npr. mnoštvo u Mt 21,46 smatra *eis prophētēs*. Zacijelo misli na neku sličnost sa starozavjetnim prorocima, ali ne na nekoga određenoga proroka (nema člana).

Ali ima u NZ-u tekstova u kojima se titul *prorok* pridaje Isusu u određenijem smislu.

U Mt 21,11 npr. mnoštvo ovako izriče svoj sud o Isusu: *hoûtós estin ho prophētēs Iesoûs ho apò Nazarèth tês Galilaías*.¹² Ta je rečenica završetak izvještaja o Isusovu mesijanskom ulasku u Jeruzalem. Mnoštvo ga je i shvatilo mesijanskim. To se očituje u njegovu ponašanju i kliktanju. A Mt izriječkom veli da se tada ispunilo proroštvo Zah 9,9,¹³ koje se inače u rabinskoj literaturi tumači mesijanski. Prostiranjem odjeće po putu iskazivala se čast kraljevima i knezovima. Poklici *Hosanna (hōšā'ah nā')* i *Benedictus qui venit (bārūk habbā')*, dosta česti u židovskoj liturgiji (osobito hodočasničkoj), povezivali su se u židovstvu s mesijanskim iščekivanjem,¹⁴ izraz *habbā'* – *ho erchómenos* bio je *terminus technicus* za konačnoga, eshatološkoga proroka.¹⁵ U tom, dakle, kontekstu mnoštvo spontano zaključuje da je Isus *ho prophētēs*, određeni, poznati prorok (član!), poznat kao *Isus iz Nazareta (Iēsoûs ho apò Nazarèth)* ili možda (i) kao onaj određeni eshatološki prorok obećan u Pnz 18,15ssl. Potonja bi mogućnost više odgovarala ovom eshatološkom kontekstu. Svakako se iz ovoga teksta može sa sigurnošću zaključiti da je Isus iz Nazareta bio poznat kao prorok.¹⁶ Ali možda i još više: da ga

10 Više o tom v. u FRIEDRICH, *Prophētēs* 844–846; SCHINDER, *Jesus* 173–181.

11 *Ondje* 232–234.

12 Rr. 10–11 Matejeve su redakcije. Usp. SCHNIDER, *Jesus* 102 sl.

13 Tekst sastavljen iz TM i LXX.

14 Usp. STRACK–BILLERBECK 1, 842–850.

15 Usp. BS. 47 (1977) 415 i k tome GIBLET, J., *Prophétisme et attente d'un Messie prophète dans l'ancien Judaïsme*: CERFAUX, L. etc., *L'Attente du Messie* (Recherches bibliques) (Loŕvain 1954) 108.

16 To još jasnije ističu rukopisi koji imaju ovaj poredak riječi: *Iēsoûs ho prophētēs*... Usp. TISCHENDORF 131.

narod smatra mesijanskim prorokom, jer ga prorokom zove pošto mu je iskazao mesijanske počasti.¹⁷

I u Lk imamo pokazatelja koji očituju da je mnoštvo Isusa smatralo eshatološko-mesijanskim prorokom. Evo primjera iz grada koju ima samo Lk (*Sondergut*): uskrišenje mladića iz Naina (Lk 7,11–17). Nakon toga događaja „sve obuze strah, te slavljahu Boga govoreći: 'Prorok velik (*prophētēs mégas*) usta među nama! Pohodi Bog narod svoj!'” (7,16).

Tu naziv *prophētēs* dolazi bez člana pa dakle nije riječ o onom određenom proroku. Riječ je o velikom proroku, ne dakle jednostavno o jednom od običnih proroka, kako misli Cullmann baš na temelju te riječi *mégas*.¹⁸

Slično se u Sir 48,22 Izaija zove *ho prophētēs ho mégas* i to baš u kontekstu gdje je riječ o njegovu čudotvornom djelovanju: „U dane njegove sunce se povratilo, on je kralju produžio život. U silini duha vidio je stvari posljednje... Objavio je budućnost sve do kraja vremena i najavio tajne stvari prije nego se dogodiše” (rr. 23–25). Izaija je, dakle, velik prorok ne samo kao prorok, nego i kao čudotvorac. Slično je tako Isus nazvan velikim prorokom nakon učinjena čuda – uskrišenja mladića. Možda sve to treba staviti u vezu s toliko mjesta SZ-a gdje se slavi velika snaga Jahvina i njegova velika djela – *magnalia*, djela zbog kojih se i Jahve sam ponekad naziva velikim (npr. Ps 147,5; Jr 32,18). Možda *mégas* onda znači: *veći* (od Ilije).^{18a}

Ali zgoda iz Naina nadasve je slična zgodi o kojoj pripovijeda 1 Kr 17,17–24. Tu Ilija kod gradskih vrata uskrišava sina (iz konteksta jedinca) udovice i daje ga njegovoj majci. Sve to i Isus čini u Nainu. Te sličnosti upućuju na zaključak da Lk ovdje svjesno aludira na Ilijin postupak ili pak literarno ovisi o 1 Kr 17. Time bi onda sugerirao da je Isus *Elias redivivus*, koga su tako žarko očekivali za posljednja vremena. Ipak, između ta dva izvještaja postoje i znatne razlike. Ilija je uskrišenje mladića isprosio od Boga i onda ga veoma mučno i teško izveo. Isus to čini svojom vlašću i samom riječju. Nadvisuje, dakle, proroka koji se u ono vrijeme veoma visoko cijenio. Zbog toga se i zove velikim prorokom.

Osim toga, uskrišenje mrtvih smatralo se jednim od mesijanskih dobara. O tom imamo svjedočanstvo svega nekoliko redaka nakon izvještaja o Nainu: na pitanje Ivanovih učenika Isus daje svoju „osobnu kartu”: „Slijepi progledaju, hromi hode, gubavi se čiste, gluhi čuju, mrtvi ustaju...” (Lk 7,22). I izvještaj o Nainu, baš na ovome mjestu, služi Lk baš za to da potkrijepi ovu tvrdnju, tj. činjenicu da se obećanja i iščekivanja na Isusu ispunjavaju.¹⁹ To nas možda

17 Kodeks *e* umjesto *Jesus* ima *Christus*.

18 CULLMANN, *Die Christologie*: „Jesus wird hier also einfach in die Prophetenkatgorie eingereicht, der auch andere schon angehört haben.” SCHNIDER misli da je posrijedi samo mišljenje naroda jednostavno o „velikom proroku” (bilo kojemu): „In Jesus hat Gott seinem Volk einen Propheten erstehen lassen” (str. 110).

18a Za komparativno značenje pridjeva *usp.* BLASS–DEBRUNNER 40sl. Tako i SCHNIDER, *Jesus* 109.

19 *Usp.* SCHNIDER, *Jesus* 113–114.

upućuje na mesijanskoga proroka. Treba zapaziti i činjenicu da Lk Isusa ovdje zove Gospodinom, što je mesijanski titul (usp. 2,11). A i atribut *mégas* ima u Lk mesijanski prizvuk: u 1,32 veli se da će Isus biti *velik*, tj. (u paralelizmu) zvat će se Sin Svevišnjega i vladat će mesijanskim kraljevstvom.²⁰

U razmotrenim se tekstovima ne nalazi izričit spomen proroštva Pnz 18,15 ssl., ali mnoge pojedinosti na nj podsjećaju. Kad pak ta mjesta usporedimo s onim što smo rekli o (osobito neslužbenoj) židovskoj predaji o proroku, prorečenu u Pnz 18, uočavamo dosta jasne sličnosti poimanja, osobito poimanja Proroka-Mesije. U istom smo idejnom kontekstu. A literarne aluzije ponekad upućuju na to da je bar evanđelist imao na pameti proroštvo Pnz 18,15 ssl., ako se to već i ne može reći općenito o Isusovim palestinskim suvremenicima.²¹

Ali na temelju teksta Lk 24,19 s velikom vjerojatnošću možemo reći da su na to proroštvo mislili i širi krugovi puka.

Učenici na putu u Emaus ovako misle o Isusu: „... bijaše prorok (*anēr prophētēs*) – silan na djelu i na riječi pred Bogom i svim narodom” (Lk 24,19). A onda odmah očituju svoju razočaranost: „A mi se nadamo da je on onaj koji ima otkupiti Izraela” (Lk 24,21). Tu se, dakle, očituje mišljenje po kojem je Isus prorok koji je, kao i Mojsije (usp. Dj 7,22 – isti autor!), silan na djelu i na riječi i koji će, opet kao i Mojsije, biti Izraelov spasitelj (Dj 7,35, isti korijen upotrebljava se u Dj i u Lk).

Općenito se očekivalo da će Mesija biti spasitelj. Osim toga izričajem *silan na djelu i na riječi* običava Lk označavati Mesiju koji nastavlja niz snaznoga pro-ročkoga djelovanja.²² Tako se ovdje Isus smatra Mesijom i prorokom, i to prorokom koji je posve sličan Mojsiju. Jer Mojsije se u Dj 7,22 opisuje istim riječima kojima i Isus u Lk 24. A u Dj se Isus izriječom opisuje kao prorok obećan u Pnz 18,15.18 (Dj 7,37).

Za ispravno vrednovanje sinoptičkih tekstova o Isusu proroku potrebno je promotriti i one sinoptičke odlomke u kojima se ističu sličnosti između Mojsija i Isusa da bi se pokazalo kako je Isus više od Mojsija, premda se u tim odlomcima ne govori izriječom o proroku.²³

Takvi su tekstovi posebno česti i jasni u Mt. U njemu je već Isusovo djetinjstvo slično Mojsijevu: Isusa netom rođena proganja Herod (Mt 2,16–18) kao i Mojsija faraon (Izl 1,15–22; 2,15), a on se spašava bijegom (Mt 2,13–15) kao i Mojsije (Izl 2,15) te se vraća u svoj kraj pošto *su umrli oni koji su mu radili o*

20 I Ivan se Krstitelj u Lk 1,15 zove *mégas*, ali s ograničenjem: *enōpion (toû) Kyriou*.

21 Usp. RENGSTORF, K. H., *Das Evangelium nach Lukas* (Das NT Deutsch 3). Göttingen 5 1949, 94.97 i HAHN, F., *Christologische Hoheitstitel* (FRLANT 83). Göttingen 3 1966, 392 zaključuju da Lk ovdje misli na proroka iz Pnz 18,15 ssl. To poriče CULLMANN, *Christologie* 29 i SCHNIDER, *Jesus* 110.

22 Usp. GRUNDMANN, W., *Dýnamai/dýnamis: ThWNT* 2, 301sl.

23 O tome više u FRIEDRICH, *Prophētēs* 848sl.; TEEPLE, H. M., *The Mosaic Eschatological Prophet* (Journal of Biblical Literature, Monograph Series, Volume X). Philadelphia 1957, 74–86; SCHOEPS, H. J., *Theologie und Geschichte des Judentums*. Tübingen 1949, 88–98. SCHOEPS tvrdi da je fundamentalna dogma judeokršćanstva bila: Isus je drugi Mojsije.

glavi (dosl. *tražili njegovu dušu*: Mt 2,21 i Izl 4,19). U oba slučaja nalazimo posve iste riječi; u oba je slučaja riječ o Egiptu, premda je Mojsije bježao iz Egipta, a Isus najprije u Egipat pa onda iz Egipta.

Izvještaj o napastovanjima Mt je tako preuredio da jasnije istakne sličnosti između Mojsija i Isusa: nakon riječi *četrdeset dana* (Mk 1,13 = Lk 4,2) dodao je izričaj *četrdeset noći* (Mt 4,2) jer je Mojsije postio i s Jahvom bio *četrdeset dana i četrdeset noći* (Izl 34,28; Pnz 9,9). A gdje Lk 4,5 (=Q) ima samo *anagogōn (povede ga gore)*, Mt proširuje: „Đavao ga onda povede *na goru vrlo visoku* (Mt 4,8), zacijelo zbog toga što je Mojsije *uzašao na goru* (Izl 24,9; usp. 32,17. 15; 34,29; Pnz 9,9), a zatim *s gore* (Neba) vidio *svu zemlju* – nabrojena su kraljevstva – (Pnz 34,1–3) kao i Isus *sva kraljevstva svijeta* (Mt 4,8). Tu napokon Isus ponavlja neke zapovijedi koje je dao Mojsije (Mt 4,4 = Lk 4,4 = Pnz 8,36; Mt 4,7 = Lk 4,12 = Pnz 6,16; Mt 4,10 = Lk 4,8 = Pnz 6,13).

Besjeda na gori, čini se, još jasnije ističe tu sličnost. Osobito u Mt 5,21–48, gdje se šest puta uzastopce nalazi poznata antiteza *Starima je rečeno – A ja vam kažem*, procedura koja svečano proglašuje kako Isus – novi Mojsije – novom vlašću proglašuje zakone. I naglašuje se da je ta vlast veća od vlasti kojom uče farizeji i pismoznanci.²⁴

Deset čuda skupljenih u poglavljima neposredno nakon Besjede na gori (Mt 8–9) svjedoče o toj istoj tendenciji Mt: da se pokaže kako je i Isus učinio deset čuda kao Mojsije (Izl 6–11). Jer u židovstvu se očekivalo da će se ta čuda ponoviti u mesijansko vrijeme.²⁵

Možda i pet velikih Isusovih besjeda u Mt žele u pamet dozvati pet Mojsijevih knjiga. Tu mogućnost vjerojatnijom čini formula *Kad Isus završi sve te besjede* koja se, s ponešto izmjena, ponavlja nakon svake besjede u Mt (7,28; 11,1; 13, 53; 19,1; 26,1) i koja se nalazi na kraju Mojsijevih besjeda u Pnz 32,45.²⁶

Ali sve to – napose ono što je rečeno o Besjedi na gori – valja promatrati u svjetlu opomene koju Isus upućuje potkraj te Besjede: „Neće u kraljevstvo nebesko ući svaki koji mi govori: ‘Gospodine, Gospodine!’, nego onaj koji vrši volju Oca moga, koji je na nebesima.” (Mt 7,21; usp. 12,50).

Isus, dakle, novom vlašću proglašuje zakone ukoliko su oni izraz *volje Božje*. Tako se ispravnim čini zaključak P. Dabecka: da je smisao usporedbe Mojsije–Isus u tome što Mt želi pokazati kako je Isus predstavnik i objavitelj Boga Oca i po tome sličan Mojsiju koji je objavljivao Jahvu, Oca Izraelovog (usp. Izl 4,22; Pnz 1,31; 32,6.18),²⁷ istinu i činjenicu koju je židovstvo bilo zaboravilo i prekrilo slovom Zakona.

Ako je to istinito, tada evanđelist u Isusu vidi oživljeno staro proroštvo koje je imalo upravo tu zadaću. Tako nisu, čini se, daleko od istine autori koji misle

24 Usp. završetak Besjede: 7,29. O tom više v. u TEEPLE, *The Mosaic* 77–82.

25 Usp. Mih 7,15; *Pirkē Abôt* 5,5 i SCHOEPS, *Theologie* 93.

26 Usp. LAGRANGE, M. J., *Évangile selon Saint Matthieu* (Études bibliques), Paris³ 1927, LXXXV.

27 DABECK, P., „Siehe, es erschienen Moses und Elias“: *Bib* 23 (1942) 177–180.

da značenje usporedbe Isus–Mojsije jest u tom da se pokaže kako je Isus prorok sličan Mojsiju.²⁸

I tako smo posve blizu proroštvu koje obećava *proroka poput Mojsija* (Pnz 18, 15ssl.). Ali taj se tekst u sinopticima nikad izrijeком ne spominje. Možda postoje neke aluzije na nj.

Izričaj *akoûete autoû* (Mk 9,7 = Mt 17,5) i još doslovnije *autoû akoûete* (Lk 9,35) vjerojatno je citat: citira riječi Pnz 18,19 *autoû akoûesesthe* koje se ondje odnose na *proroka poput Mojsija*.²⁹ Tu vjerojatnost potkrepljuju druge sličnosti: Isusovo se *lice sjaji* (Mt 17,2) kao i Mojsijevo (Izl 34,29sl.), događaj se *zbiva na brdu* (Mt 17,2 par) kao i onaj s Mojsijem (Izl 34,2sl.), *u oblaku* (Mt 17,5 par – Izl 24,15) iz kojega *govori glas* (Mt 17,5sl. – Izl 24,16).

U dosad promatranim tekstovima Isusa prorokom zove narod ili pojedinci iz njega. Evanđelisti, naprotiv, Isusa nikad ne zovu tako.³⁰

Preostaje još vidjeti što Isus sam misli i govori o sebi kao proroku.

Uzmimo najprije rečenicu Mt 13,57 (=Mk 6,4 = Lk 4,24 = Iv 4,44). Riječ je o zgodi u nazaretskoj sinagogi. Isus je tako učio narod da su se svi divili i pitali: *Odakle ovome ta mudrost i te čudesne sile?* (Mt 3,54 par)? Jer, poznato im je njegovo zemaljsko podrijetlo, njegova majka i rodaci tu su, među njima. *I sablažnjavahu se o njega* (r. 57 par). Na to Isus odgovara: *Nije prorok bez časti doli u svom zavičaju* (Mk: *i među rodbinom*) *i u svom domu* (r. 57b par). Na poteškoću slušatelja Isus odgovara poslovicom (*mašal*): ne zove se prorokom, nego svoju sudbinu uspoređuje i izjednačuje sa sudbinom proroka.³¹ Ali se pitamo je li posve slučajno da Isus na sebe primjenjuje baš poslovicu *o proroku*. Neki misle da se time ubrojio među proroke.³² U Lk se prije te rečenice nalazi izričaj *Amēn légō hymîn* (*Zaista vam kažem*), koji Isusovim riječima uvijek daje značenje sigurnosti, apsolutne vrijednosti. Njome je ovdje Isus riječi poslovice posvojio i potvrdio. Izričaj pak *Amēn légō hymîn* u sličnim slučajevima uvodi uvijek neku povijest kraljevstva Božjega usko povezana s Isusovom osobom.³³ Značajno je da isti Lk pripovijeda ovu zgodu pošto je već prije (4.18ssl.) iznio zgodu u kojoj Isus na sebe primjenjuje proroštvo Iz 61,1 (*Duh Gospodnji na meni je*) i time se posve sigurno proglašuje mesijanskim prorokom.³⁴ U Lk je, dakle, nešto veća

28 TEEPLE, *The Mosaic* 83 (koliko god mi se čini da njegovi dokazi to ne dokazuju); SCHOEPS, *Theologie* 93.

29 To je tumačenje dao već TERTULIJAN, *Adv. Marc.* 4,22: PL 2, 444. Danas ga zastupa SCHOEPS, *Theologie* 95; GLASSON, T. F., *Moses in the Fourth Gospel*. London 1963. 69sl.; SCHNIDER, *Jesus* 100–101 i svi komentari koje sam vidio. Krićićka izdanja NZ-a uz ovaj redak citiraju Pnz 18,15.

30 Usp. CULLMANN, *Die Christologie* 36.

31 Usp. FRIEDRICH, *Prophētēs* 842sl. i DAVIES, P. E., *Jesus and the Role of the Prophet*: JBL 64 (1945) 242.

32 HIGGINS, A. J. B., *Jesus as Prophet: ExpTim* 57 (1945–1946) 292.

33 SCHLIER, H., *Amēn: ThWNT* 1, 341.

34 Usp. GILS, *Jésus prophète d'après les évangiles Synoptiques* (Orientalia et biblica Lovaniensia II). Louvain 1957, 17.

vjerojatnost da je u Nazaretu Isus sebe, istina poslovično i uvijeno, nazvao prorokom.

Da je Isus sam sebe svrstao među proroke, malo je jasnije u Lk 13,33. Tu on odgovara farizejima koji ga opominju kako je Herod odlučio ubiti ga: „Idite i kažite onoj lisici: 'Evo, izgonim đavle i liječim danas i sutra, a treći dan dovršujem. Ali danas, sutra i prekosutra moram nastaviti put *jer ne priliči da prorok pogine izvan Jeruzalema*.'” Potonjim riječima Isus sebe nekako svrstava među proroke, i to opet uvijeno i ne izričito.

Neposredni komentar toj rečenici jest slijedeći redak: „Jeruzaleme, Jeruzaleme, *koji ubijaš proroke* i kamenuješ one što su k tebi poslani...” (13,34).

Ta se tvrdnja nalazi u prirodnijem kontekstu u Mt (23,37). Ondje je riječ o farizejskim ocima koji su ubijali proroke i o farizejima samim koji dopunjavaju „mjeru svojih otaca” te će ubiti, raspeti i bičevati proroke i mudrace i pismoznance koje Isus šalje, da tako na njih „dode sva pravedna krv”. Na to se nadovezuje i tu se izvrsno uklapa gornja prijetnja upućena Jeruzalemu. Tu joj je, po svemu se čini, izvorno mjesto.

U Lk joj kontekst nije tako prirodan. Svakako, ne pristaje tako dobro Herodu (Lk) kao farizejima (Mt). Činjenica pak da ju je Lk htio smjestiti upravo ovamo, to više što joj je kontekst neprirodniji očituje Lukinu nakanu pokazati baš ovdje kako je Isus sebe nazvao prorokom. Ta nakana posve je u skladu s Lukinom sklonošću pokazati Isusa kao proroka.³⁵ Ali još je jasnija Lukina glavna nakana: ustvrditi kako prorok pogiba u Jeruzalemu. Tim zacijelo židovskim teologumenom³⁶ zgodno se Isus svrstava među proroke, a da se to izriječkom ne kaže. Lk već od početka „perejskoga puta” (od 9,51) uporno ističe kako je Isus na putu u Jeruzalem (9,51; 10,38; 13,22; 17,11; 18,31; 19,11.28) i to zbog toga da ondje „pogine”.

Već se u SZ-u govori o progonstvu prorokâ (Amosa, Ilije, Jeremije), samo iznimno o ubijanju proroka (Jr 26,20–23; 2 Ljet 24,21), a na nekoliko mjesta okrivljuje se Izrael za to ubijanje (1 Kr 19,10; Neh 9,26). Neh 9,26 jest, čini se, predaja deuteronomističkoga podrijetla koja je znatno utjecala na poimanje intertestamentarnoga židovstva u tom pogledu. O mučeništvu Izaije govori kasnožidovski spis *Assumptio Isaiae* (5,1–14). O mučeništvu se proroka govori i u kasnožidovskom spisu o životima prorokâ, nastalu između 50. i 100. godine n. Kr. Odras toga uvjerenja, osim na ovome mjestu, nalazi se još i drugdje u NZ-u: Mt 5, 12 = Lk 6,23; Mk 12,1–9 par; Mt 23,30 ssl. = Lk 11,47 ssl.; Dj 7,52; Rim 11,3; 1 Sol 2,15; Jak 5,10. Sve je to, zacijelo, odjek ranokršćanske polemike sa Židovima.³⁷

35 O izvornom mjestu ovoga odlomka usp. RENGSTORF, *Lc* 170.

36 SCHNIDER, *Jesus* 145.

37 Usp. DESCAMPS, A., *Les justes et la justice dans les évangiles et le christianisme primitif hormis la doctrine proprement paulinienne*. Louvain-Gembloux 1950; STECK, O. M., *Israel und das gewaltsame Geschick der Propheten* (WMANT). Neukirchen 1967; SCHNIDER, *Jesus* 130–173; SCHELKLE, K. H., *Jesus – Lehrer und Prophet: Orientierung an Jesus* (Festschrift für Josef Schmid). (Herder) 1973, 303–304.

Isus je konačno i umro na križu, čini se, poput mnogih pobunjenika njegova vremena: kao mesijanski prorok.³⁸

Sažmimo, na kraju, što smo u sinopticima našli o Isusu kao proroku:

1) Evangelisti ga nikad ne zovu tim imenom. Ali pokazuju neku tendenciju da ga, neizravno i uvijeno, očituju prorokom (osobito Lk) i to Mojsiju sličnim (osobito Mt), jednom čak (u izvještajima o preobraženju) s nekom gotovo neprijetnom aluzijom na Pnz 18,15ssl.

2) Isus u evanđeljima nikad sebi ne pridijeva izriječom titul prorok. Čini to samo nekako neodređeno i uvijeno. Iz konteksta pak u kojemu to čini daje se zaključiti da misli na Mesiju-proroka.

3) Titul prorok u sinopticima nikad se Isusu ne pridijeva samostalno, nego uvijek povezano s drugim titulima.

4) Isusa prorokom izriječom zove sam narod. I nije za sve koji ga tako zovu uvijek jednak sadržaj toga titula. Jedni misle o nekom (neodređenom) proroku SZ-a koji se iznova pojavio; drugi o proroku koji je sličan starozavjetnim prorocima; treći pak kao da u njemu vide dobro poznatog i određenog proroka. Teško je sa sigurnošću reći misle li neki na proroka obećana u Pnz 18 i žarko očekivana u židovskoj predaji. Neke jedva primjetljive aluzije kao da upućuju na potvrđan odgovor.

U tom ga posljednjem smislu jasnije i upornije prorokom smatra Četvrto evanđelje i izriječom zovu Djela apostolska.

(Nastavit će se)

RIASSUNTO

*Dopo aver, nell'articolo precedente (BS 47/1977, 405-418) analizzato i testi del NT che presentano Giovanni Battista come profeta, l'Autore nell'articolo presente esamina i testi dei Vangeli sinottici su Gesù profeta e conclude: 1) Gli Evangelisti mai designano Gesù col titolo profeta. Mostrano però una certa tendenza, velata e indiretta, di considerarlo profeta (specialmente Lc), particolarmente in quanto simile a Mosè (specialmente Mt). Una volta si ha forse una tenue allusione al profeta promesso nel Dt 18,15ss. 2) Gesù non attribuisce mai a se stesso *expressis verbis* questo titolo. Sembra farlo qualche volta in una maniera indiretta e velata. Dal contesto poi si può concludere che pensa al Messia-profeta. 3) È soltanto il popolo che apertamente ed espressamente chiama Gesù con questo titolo. Il valore però che singoli attribuiscono a tale titolo non è sempre lo stesso. Alcuni sembrano pensare ad un'indeterminato profeta redivivo del V. T. Altri piuttosto ad un profeta simile ai profeti del V. T. Altri invece sembrano vedere in lui il ben noto e determinato profeta. È molto difficile dire con certezza se pensino anche al profeta promesso nel Dt 18,15ss. Alcune allusioni molto tenui sembrano avviare verso una risposta positiva.*

In quest'ultimo senso Gesù è presentato più chiaramente e con più insistenza nel IV Vangelo e espressamente negli Atti, ciò che resta da esaminare negli articoli seguenti.